

SCHRIJVER IN DIENST VAN DE UNDERDOG

OVER HET OEUVRE VAN CHRIS DE STOOP

“Ze willen ons weg.” Die uitspraak van zijn broer vertrouwt Chris de Stoop (1958) aan het papier toe in zijn jongste boek *Dit is mijn hof* (2015). Zijn hele oeuvre is te lezen als een poging om in een literaire vorm van journalistiek stem te geven aan mensen voor wie de samenleving geen ruimte heeft. Boeren zoals zijn broer die de haven, de industrie, de meubelboulevards en de nieuwe natuur om zich heen zien oprukken en zich verstikt voelen door een woud van regels. In bossen weggestopte psychiatrische patiënten die proefmateriaal vormen voor de wildste experimenten. Immigranten die worden gezien als bringers van vreemde gewoonten en opvattingen die onze cultuur ontwrichten. Illegalen die gelden als oplichters en profiteurs die we met harde hand moeten verwijderen.

Steeds neemt De Stoop het op voor de underdog. In zijn eerste boek *Ze zijn zo lief, meneer* (1992) is dat het slachtoffer van vrouwenhandel. Bij lezing een kleine kwarteeuw na verschijning maakt het boek nog steeds diepe indruk. Het geeft een ontregelend inzicht in de snoeiharde wereld van internationaal opererende bendes die vrouwen als “danseressen” ronselen, ze met schulden voor de reis naar het Westen opzadelen, ze dan tot prostitutie dwingen en ze misbruiken en mishandelen.

De reporter maakt met zijn eerste boek meteen naam als groot onderzoeksjournalist. Door intensief graafwerk en door zich als undercoverjournalist verschillende rollen aan te meten, van geile, dronken klant tot seksbaas op zoek naar koopwaar, weet hij een wereldoverspannend netwerk van vrouwenhandelaars bloot te leggen. *Ze zijn zo lief, meneer* bevat pijnlijke onthullingen over de rol van politie-inspecteurs en ambtenaren in Nederland en België die in ruil voor seksuele en financiële gunsten een oogje

TOMAS VANHESTE

is in 1968 geboren in Oostende. Hij promoveerde aan de Universiteit Twente in de wetenschapsfilosofie. Hij was redacteur bij uitgeverij De Bezige Bij en werkte als journalist bij *Vrij Nederland*. Sinds de oprichting is hij verbonden aan het online journalistieke platform De Correspondent. Ook is hij redacteur van *Ons Erfdeel*.

Adres: tomas@decorrespondent.nl.

dichtknipen. Ook legt hij de gaten in de wetgeving en het overheidstoezicht bloot. Seksclubs doen zich voor als “cabaretten” die buitenlandse “artiesten” in dienst hebben. De overheid verschaft ze zonder enige controle werkvergunningen. “De staat is de grootste pooier, ook in België en Nederland”, concludeert De Stoop. Het leidt tot veel ophef en de instelling van een parlementaire onderzoekscommissie naar vrouwenhandel. Ook mag De Stoop op audiëntie komen bij koning Boudewijn, die zich het leed van de vrouwen bijzonder aantrekt.

Zijn tweede boek, *Haal de was maar binnen* (1996), hakt er niet minder in. Het is een aanklacht tegen de manier waarop illegalen in Europa worden afgeschilderd en behandeld. De Stoop laat zien hoe in Duitsland, Nederland en België speciale patrouillediensten, gevangenissen en transportsystemen worden opgetuigd om illegalen op te sporen en uit te zetten. Schrijnend is het verhaal van de geboeide Somaliërs die vlak na kerst in 1993 's nachts geboeid in een militair vliegtuig worden gezet en gedropt in het oorlogsland. Pijnlijk zijn de details over de zoektocht in Nederland naar een “technisch hulpmiddel” dat tijdens uitzettingen kan worden gebruikt. “We denken aan een doorzichtige plastic kap met gaten erin en een gootje zodat het braaksel kan weglopen.”

MORELE SCHEMATIEK

Hoe onthutsend ook de vele geschiedenissen zijn die De Stoop aandraagt, toch heeft zijn *j'accuse* in al zijn ronkende verontwaardiging ook iets schematisch. Voor hem is er louter moreel onrecht, geen morele complexiteit. Als de stad Keulen zijn hoofdpersonage Aziza, een Romavrouw, wil uitzetten omdat ze geen gehoor heeft gegeven aan

een uitnodiging voor een verhoor die ze nooit heeft ontvangen, reageert de burgemeester op het maatschappelijke protest tegen dat voornemen “met alle klassieke argumenten van de overheden in Europa”, schrijft De Stoop. “De uitwijzing diende als afschrikking om de ‘ongeremde toeloop’ en ‘het misbruik van het asielrecht’ te stoppen. De valse vluchtelingen moesten verwijderd worden om de échte te beschermen. Als de illegalen niet werden aangepakt, werd het maatschappelijke draagvlak voor de integratie van legale vreemdelingen aangetast.”

Voor De Stoop is de reactie van de burgemeester vooral een poging het blazoen te zuiveren. Op de vraag of die klassieke argumenten misschien ook ergens een grond hebben, gaat hij niet in. De bewindslieden die verantwoordelijk zijn voor het asielbeleid en de mensen die het uitvoeren, portretteert hij steevast als bullebakken, niet als mensen met een hondsmoeilijke opdracht.

Eenzelfde denken in scherpe scheidslijnen tussen goed en kwaad zien we vaker terug in zijn werk. In *Het complot van België* (2010), een boek dat onder meer handelt over de genocide in Rwanda, is de Belgische oud-minister van Buitenlandse Zaken Willy Claes de belichaming van het kwaad. Hij heeft samen met toenmalig premier Jean-Luc Dehaene “een van de ergste beslissingen uit de Belgische geschiedenis” genomen: het besluit in april 1994 om de Belgische blauwhelmen, die de ruggengraat van de VN-vredesmissie vormden, terug te trekken, waarna de genocide zich kon voltrekken. Het oordeel van De Stoop is hard. Hij schrijft: “Maar om die laffe terugtocht te camoufleren en in te dekken, bracht minister Claes ook met succes een nooit eerder vertoonde lobbymachine op gang om de terugtrekking van de andere blauwhelmen te eisen.”

Het is op zijn best één kant van het verhaal. Wat De Stoop onvermeld laat, is dat Claes verschillende malen bij de internationale gemeenschap heeft aangedrongen op versterking van het mandaat van de VN-vredesmacht in Rwanda. De historicus Gérard Prunier schrijft in zijn standaardwerk *The Rwanda Crisis. History of a Genocide* (1997): “Willy Claes, de Belgische minister van Buitenlandse Zaken, had de Verenigde Naties gevraagd het mandaat van UNAMIR (*de missie in Rwanda, TV*) te veranderen om de internationale soldaten toe te staan militair in te grijpen en de slachting te stoppen. België, nog in rouw na de moord op zijn tien blauwhelmen, wilde ingrijpen, maar alleen onder VN-vlag.”

“Wat bezielde hem toch?”, vraagt De Stoop zich af in *Het complot van België*. Zelf zei Claes er dit over tijdens het onderzoek van de Senaat in 1999: “Het is juist dat ik gepleit heb voor een versterking van het mandaat, voornamelijk met het doel zowel de veiligheid van de landgenoten en van de eigen troepen als de veiligheid van de Rwandese acteurs te verzekeren.” Het is omstreden of hij niet een te rooskleurige voorstelling van zaken gaf. Sommigen zeggen dat het hem vooral te doen was om het in veiligheid brengen van de Belgen in Rwanda. In reactie op de vraag waarom België zich even later zo

sterk had ingespannen voor terugtrekking van alle VN-troepen erkende hij dat de vrees voor gezichtsverlies een rol speelde. Maar hij zei ook dat hij de overtuiging was toegevoegd dat de VN-troepen zonder uitbreiding van het mandaat, waar geen internationale steun voor bestond, geen enkele rol van betekenis meer konden spelen en dat hij vreesde dat er onder hen meer slachtoffers zouden vallen. Als het voor De Stoop meer dan een retorische vraag was en hij echt wilde weten wat Claes' drijfveren waren, had hij op zijn minst rekenschap moeten geven van zijn eigen verklaringen daarover.

De vijanden van de onderdogs om wie De Stoop zich bekommert, vaak de "hoge heren", portretteert hij niet zelden meedogenloos, ook in hun lichamelijke details. Zoals de baas van een agentschap dat de Duitse overheid helpt bij uitzettingen van illegalen. "Hij is groot en log, met lang vetting haar en een hoogzwangere buik. Na elke vraag perst hij er met veel zuchten een afgemeten antwoord uit alsof het om een stuitbevalling gaat", noteert de schrijver. Of de "bemiddelaar" bij de inwoners van het dorp Doel, dat moet wijken voor de Antwerpse haven. "Hij was in een vorig leven chef Menselijk Potentieel en heeft vele honderden mensen helpen afdanken. Maar een dorp ontruimen, dat had hij nog nooit gedaan, dat vond hij een uitdaging", schrijft De Stoop in *De bres* (1999). Het is een even schitterende als vileine typering. Net als deze: "Deze bazuinblazer van de overheid zit nu voor mijn bureau te blinken als een man van bordkarton. Met een duur pak aan van de fijnste stof. Met een tandpasta-glimlach die als gegoten op zijn gezicht zit." Of, in zijn jongste boek, de Antwerpse professor die in zijn ogen een pact met de duivel heeft gesloten door uitbreiding van de haven toe te staan in ruil voor het scheppen van nieuwe natuur waarvoor boeren moeten wijken. Hij spreekt "snel en gejaagd alsof de duivel hem op de hielen ziet" en heeft een "zenuwvlachje".

Dat recentste werk, *Dit is mijn hof*, is een zeer indringend en persoonlijk boek. Op de achtergrond ervan speelt de tragedie van zijn broer die de boerderij van zijn ouders overnam en later uit het leven stapte. Nergens benoemt De Stoop dat expliciet, maar het laat zich raden dat in de mengeling van factoren die tot zijn wanhoopsdaad leidden het gevoel dat hij weg moest een rol speelde.

In prachtige taal verweeft De Stoop de dood van zijn broer, de ondergang van zijn geboortestreek en de aftakeling van zijn moeder tot één verhaal. Maar hoe aangrijpend *Dit is mijn hof* ook is, je krijgt de indruk dat zijn persoonlijke betrokkenheid en neiging tot denken in goed en kwaad hem verhinderen de grijstinten te zien. Zijn woede richt zich vooral op "de groenen". Vroeger vonden de boeren en de natuurliefhebbers elkaar in de strijd tegen de uitbreiding van de Antwerpse haven. Maar in de ogen van De Stoop hebben de groenen hun ziel aan de duivel verkocht. In ruil voor "natuurcompensatie", nieuwe natuur die met water of bulldozers oud boerenland vernietigt, hebben ze hun verzet tegen het oprukken van de haven gestaakt. Maar wat De Stoop liever niet onder ogen ziet, is dat het romantische boerenland van zijn jeugd

allang is teloorgegaan. De door hem bespote Antwerpse professor raakt een waarheid in zijn antwoord op de vraag of het niet erg is dat boerenland moet wijken voor nieuwe natuur: “Geef toe, we hebben het hier over overbemeste maïsvelden en platte patattenakkers, met doodgespoten grachten ertussen.” De Stoop scheert wel even langs het thema van de industrialisatie van de landbouw en wat die heeft betekend voor de natuur, maar werkt het nauwelijks uit.

We mogen de boerenzoon dankbaar zijn dat hij aandacht vraagt voor het drama van boeren die van huis en haard worden verdreven. Maar zijn romantische idee dat boerenland natuur *is*, miskent de mate waarin juist de landbouw verantwoordelijk is voor de dramatische achteruitgang van de biodiversiteit. Zeker heeft hij gelijk dat het paradoxaal is “nieuwe natuur” te scheppen. Tegelijk is natuur al eeuwen mensennatuur. En de praktijk wijst uit dat als de bulldozers verdwenen zijn, er in rap tempo rijke natuur kan ontstaan die een vluchthaven is voor soorten die dreigen het onderspit te delven.

KLEIN MEESTERWERK

Literair gezien is *Dit is mijn hof* een hoogtepunt in De Stoops oeuvre. Zijn vroege werk lijdt soms onder een gebrek aan compositie. In zijn haast misstanden aan te klagen, vertelt De Stoop als een razende verhalen, zonder al te veel ordening. Zijn jongste werk is fraai gecomponeerd en poëtisch geschreven. Toch doet de morele eenvoud van zijn boodschap af aan de kracht van het boek. Zijn oeuvre kent werken die meer overtuigen, juist omdat ze troebeler zijn.

Een klein meesterwerk is *Zij kwamen uit het oosten* (2003). Het is in tegenstelling tot zijn meeste werk fictie. Een schrijver die tien jaar eerder een boek over vrouwenhandel heeft geschreven, vertelt nu het verhaal van de Albanese Xhina, die na vele omzwervingen als sekswerker in Antwerpen is beland. Zelf observeert ze: “Mijn enige zonde is dat ik aan de verkeerde kant van Europa geboren ben.” Toch laat ze zich niet in de rol van slachtoffer drukken. “Niemand gaat de dialoog met sekswerkers aan”, zegt ze, “maar iedereen wil slachtoffers redden. Zij worden gezien als passieve, naïeve, zwakke wezens die beschermd en vooral gecontroleerd moeten worden. Als kinderen die niet voor zichzelf kunnen zorgen.”

We kunnen het ook lezen als kritiek op de vroege De Stoop. De schrijver spaart zichzelf niet. In het Antwerpse Schipperskwartier maakt bordeelhoudster Gloria hem bittere verwijten: “tien jaar geleden, na dat fameuze boek van jou, begon de ene razzia na de andere.” De spot waarmee ze hem “riddertje” noemt, bijt barsten in het beeld van de “onverschrokken held die een van de gevaarlijkste misdaadbendes ter wereld had geïnfiltréerd”. De zelftwijfel slaat toe. Heeft hij ook niet bijgedragen aan het op een hoop gooien van mensenhandel, maffia, illegaliteit en prostitutie en zo de lieden die Fort Europa willen afsluiten een alibi gegeven? Hoe oprecht was

hij eigenlijk in zijn journalistieke drang de waarheid bloot te leggen? “Plotseling zag hij zichzelf: iemand die de rol speelde van stille, betrouwbare gespreksgenoot met zachte stem en hondstrouwe ogen en begripsvolle glimlach”, noteert de schrijver.

Ze kwamen uit het oosten is een spiegelpaleis. Wat feit en fictie is, wie dader en wie slachtoffer, wat goed en kwaad laat zich nauwelijks onderscheiden. Je blijft achter met morele verwarring die tot denken aanzet in plaats van met morele zekerheden die het gesprek afsluiten. Even verwarrend is *Vrede zij met u, zuster* (2010). Het is de geschiedenis van een Belgische jonge vrouw die zichzelf bij een mislukte zelfmoordaanslag in Irak opblaast. Tegelijk is het een groepsportret van een kring jongeren in Brussel die zich aangetrokken voelen tot de jihad. De Stoop heeft het kunnen maken door de stukken uit de rechtszaak tegen hen te bestuderen en door gesprekken te voeren met de jongeren zelf en met mensen uit hun omgeving. Die met journalistieke methoden vergaarde informatie heeft hij gebruikt om met literaire middelen hun verhalen te vertellen.

De schrijver oordeelt niet, hij ontvouwt geen sociologische theorie over de wortels van het terrorisme. In de geschiedenissen van deze jongeren passeert haast terloops een veelheid aan ervaringen die hun wellicht een duwtje dit pad op hebben gegeven. Psychologische factoren zoals het onvermogen kinderen te krijgen. Mislukte schoolcarrières en gefnuikte maatschappelijke ambities. Achterstelling van moslims op de arbeidsmarkt. Het sektarische karakter van het salafisme. Het ontstellende leed van de bevolking in het Midden-Oosten. Het zelfbeeld van de jihadisten als idealisten die tegen bezetting en onrecht strijden. De Stoop vertelt hun verhalen alsof hij in hun hoofd zit. Aanvankelijk wind je je op over de ongerijmdheid dat deze jihadisten voortdurend “vrede zij met u” prevelen. Je lacht om hun middeleeuwse geloof in kwade geesten. Je verbaast je over het ontstellende simplisme van hun wereldbeeld. Maar door De Stoops grote inlevingsvermogen begin je langzamerhand te begrijpen hoe zij de wereld beleven. Bij vlagen betrap je jezelf haast op sympathie voor die sukkelaars die zich ontwikkelen tot terroristen.

In *Vrede zij met u, zuster* toont De Stoop opnieuw zijn vermogen in parallelle universa door te dringen, in werelden waar de lezers van *Ons Erfdeel* gewoonlijk zelden mee in aanraking komen. Bij de mensen met macht kan hij het oordelen soms niet laten. Veel sterker en fascinerender is zijn werk als hij de belevingswereld verkent van mensen over wie de samenleving doorgaans het oordeel al klaar heeft. Uit de grote kracht van dergelijk werk blijkt dat die zachte stem, hondstrouwe ogen en begripsvolle glimlach veel meer dan de pose van een handige journalist zijn: ze vormen de uitdrukking van een vruchtbare nieuwsgierigheid naar wat mensen beweegt en een oprechte empathie voor de kleine krabbelaars van deze wereld.